

“Å EG VEIT MEG EIT LAND LANGT DER OPPE MOT NORD” NORDNORSK IDENTITET OG REGIONALE ØVELSER

Marit Anne Hauan

Elias Blix var født i Nord-Norge, nærmere bestemt i Gildeskål, i 1836. Han utdannet seg til teolog, ble professor i hebraisk ved Universitetet i Kristiania (Oslo) og utnevnt til kirkeminister i 1884. Etter sin død er han mest av alt kjent for sin salmediktning og i Nord-Norge spesielt verdsatt for sangen “Å eg veit meg eit land” som har undertittelen “Barndomsminne frå Nordland”. Sangen er en sentimental hyllest til en hjemtrakt han selv forlot svært ung og aldri mer bosatte seg i. Første vers lyder:

Å eg veit meg eit land langt der oppe mot nord
med ei lysande strand mellom høgfjell og fjord.
Der eg gjerne er gjest, der mitt hjarta er fest
Med dei finaste, finaste band.
Å eg minnest, å eg minnest
Å eg minnest så vel dette land!

Elias Blix beskrev den delen av landet “mot nord” der han var født som “eit land” og “dette land”. Betegnelsen Nord-Norge var ennå ikke kommet i alminnelig bruk. Sangen kan med rette kalles en *regional hymne*. Den trekkes fram i mange ulike sammenhenger der nordlendinger samles for å markere regionale begivenheter. Da det nordnorske fotballaget Bodø-Glimt vant kongepokalen i den norske cupfinalen i 1975 som det første nordnorske laget noensinne, ble kampen avsluttet med at 22 000 tilskuere reiste seg og sang nettopp denne sangen. Det er lett å tolke denne begivenheten som et uttrykk for gleden over at et nordnorsk fotballag seirer for første gang på vår tids kanskje viktigste nasjonale arena – nemlig fotballbanen. Hvorfor sang man ikke “Seieren er vår” som er den mest kjente norske kampsangen eller fotballagets egen kampsang “Bodø-Glimt – Superlag – det er det beste vi har i dag”? 21 år seinere møttes for første gang to nordnorske lag i cupfinalen. Før kampen, som en del av hele arrangementet ble samme sang sunget med en budnadskledd nordlandsjente som forsanger

plassert midt på banen. Vanligvis synger man kun nasjonalsangen som introduksjon til cupfinalen. På dette tidspunkt hadde den viktigste samlende regionale sangen blitt løftet opp fra den spontane utøvelse til å bli en del av det offisielle arrangementet. Hvorfor ble den regionale hymnen valgt? Svaret er kanskje selvsagt – kampen og ikke minst seieren var et nasjonalt anliggende i og med at kampen ble vist på den eneste riksdekkende TV-kanal som fantes på dette tidspunkt. Begivenheten handlet ikke kun om fotball, men like mye om regional identitet og patriotisme. Sangen ble antakelig sunget som et innlegg i en pågående debatt om identitet, der den dominerende virkelighetsbeskrivelsen foregår utenfor regionens grenser. Slikt sett var begivenheten sammen med mange lignende episoder en identitetspolitisk handling basert på erfaringer om å være underlegne i nasjonens identitetsutforming og identitetspolitikk.

Det er i dag enighet om at nordnorsk identitet er en etablert kulturell kategori. Det er en kulturell kategori som "er operativ ved siden av alle de andre identitetskategorier individer benytter seg av og forholder seg til" slik sosialantropologen Britt Kramvig formulerer det (1999,101). I denne sammenhengen er det nordnorsk identitet som interesserer meg. Folkloristikk, og det gjelder også fag som historie, litteraturvitenskap og antropologi har alle hatt sitt utgangspunkt i en politisk ambisjon. Det handlet om å få det folk sa og gjorde til å falle sammen med og passe inn i først landegrenser, deretter sosiale grupper og nå for tiden med kulturelle grupper. Å jobbe mer eller mindre implisitt ut fra en ide eller forestilling om kultur og/eller identitet er opplagt en politisk handling. Mitt fags oppstart falt sammen med den nasjonalromantiske bølge og med arbeidet med å skape en samlende, norsk kultur (Eriksen 1993,18). Forskningen i den tidlige fasen – fra andre halvdel av 1800-tallet – var ei bevisst nasjonalprogrammatisk forskning (Alver 1980,89).

Mitt utgangspunkt er at vi kan snakke om en nordnorsk identitet som det nordlendinger gjør når de ønsker å markere seg som nordlendinger – når vi har en form for politisk ambisjon om å være synlig i egenskap av geografi/region. Dette handler selvsagt om identitetspolitikk. Vi kan stille spørsmål som: Hvem er det som prøver å skape nordnorsk identitet? Hvem er aktørene? Hvem blir med og hvem blir utenfor? Den viktigste dimensjonen i forståelsen av så vel kulturbegrep som identitetsbegrepet har å gjøre med makt – den politiske dimensjonen – at man vil markere seg, definere seg er

vesentlig. I Nord-Norge har det vært en rekke slike viljer til å formulere og markerer nordnorsk identitet til stede og synlig de siste hundre årene. Jeg er av den oppfatning at identitet best kan gripes og begripes gjennom en narrativ tilnærming. Identitet forstår jeg relasjonelt, det vil si som foranderlig og flytende. I denne sammenheng søker jeg etter personer og hendelser som har eller er gitt en vesentlig rolle i den nordnorske identitetsbyggingen – personer og hendelser som kan gjenfinnes, som er sentrale i narrativer og diskurser om den nordnorske identiteten. Personer og hendelser som kan sies å representere både forandring og fortolkninger av nordnorsk identitet.

Hva er det med Nord-Norge? Nord-Norge er landets periferi sett fra hovedstaden. Ingen andre deler av Norge forholder seg til sin geografi på samme måte som de tre nordligste fylkene gjør. For å utdype hvordan det regionale blir gitt et kulturelt innhold, vil jeg gå inn i landsdelens historie på to ulike tidspunkt: ca. 1890 og 1992, og de hundre årene mellom holdes sammen i dikterpresten Petter Dass faste grep. I kjølvannet av den moderne nasjonsbyggingsprosessen som fant sted i Norge fra midten av det nittende århundre til om lag 1950, kom regionaliseringen av dette geografiske området som den eneste landsdelsregionaliseringen i Norge. I denne sammenhengen vil jeg først vise en side av denne regionaliseringsprosessen, som på samme måte som nasjonsdanningen stod i elitens tegn, og videre vil jeg gi ett eksempel på hvilken representasjon av den regionale – og lokale kultur som "periferiens" innbyggere velger å benytte som offentlig fortelling når den nordnorske identiteten er et vel etablert faktum i egen og andres bevissthet .

Begrepet region har sitt opphav i de to latinske begrepene "regio" og "regere" som henviser til både et geografisk område og til det å regjere. Ordet refererer derfor både til territorialitet og til makt (Niemi 1997). Nord-Norge kan betraktes som en institusjonalisert enhet gjennom ikke minst statens distriktpolitikk som definerer landsdelen som en enhet og har gjort det i alle fall siden Landsdelsplanen for Nord-Norge ble lansert i 1951. Landsdelsplanen var et nasjonalpolitisk verk, ei stortingsmelding, som skulle stimulere moderniseringa I denne tilbakeliggende regionen og ble da også kalt Utbyggingsprogrammet for Nord-Norge. Dette programmet er blitt karakterisert som opptakten til norsk distriktpolitikk generelt (Bratrein og Niemi 1994, Niemi 1997).

Statsmaktens regionalisering av det nordlige Norge har ikke foregått i et tomrom og kan ikke forestås som en ekstern maktutøvelse.

Landsdelens egne aktører har over tid spilt en viktig rolle i regiondannelsen. Nordlændingenenes Forening som ble stiftet i 1862 i Kristiania, samlet mennesker fra de tre nordligste fylkene i Norge. Disse arbeidet bevisst for det de kalte "Nordnorsk reisning", nærmere bestemt "rettferdighet for landsdelen økonomisk, sosialt og kulturelt" (Niemi 1997). "Rettferdighet" og modernisering var sammenvevde begreper. Det var nettopp i dette miljøet at fellesbetegnelsen Nord-Norge for de tre nordligste fylkene ble skapt. I følge historikeren Einar Niemi skal det ha skjedd rundt et kafébord i foreningens lokaler i Kristiania i 1894. Bakgrunnen for det nye navnet var dobbel: Det følte nødvendig å finne fram til ett fellesord som kunne definere og motivere hele landsdelen, og dette nye begrepet måtte kunne fungere som et vitalt symbol for den utviklingen, les moderniseringen, i landsdelen som foreningen søkte å fremme (Drivenes, Hauan, Wold 1994, Niemi 1997). Innad i landsdelen har det også vært mange aktører med i denne prosessen. Flere av avisene i landsdelen markedsførte seg som Blad eller Dagblad for Nord-Norge. Den første var avisa Tromsø, som allerede i 1915 kalte seg Dagblad for Nord-Norge. Ulike organisasjoner ble dannet under samme betegnelse slik som Nord-Norges Fiskerforbund i 1916, Nordnorsk Importkompani i 1919, Nordnorsk presseforening i 1920, samt at landsomfattende lag og foreninger fikk og får fortsatt en egen Nord-Norge avdeling. Fokus på regionalismen har variert gjennom århundret, men det er ingen tvil om at den tidlige mobiliseringa for en territoriell regionalisme – en ideologisk kamp for den ultimate periferien i landet i moderniseringens tegn, også har skapt og vedlikeholdt ideer om fellesskap og felles identitet langt utover en politisk eller forvaltningsmessig kontekst.

Arbeidet med å skape en region og en felles nordnorsk identitet har både fått sin næring ovenfra og innenfra. Men det kan ikke underslås at skapelsesprosessen har vært svært avhengig av eliten – i form av politikere, akademikere og næringsliv inntil de siste tiårene. Universitetet i Tromsø, verdens nordligste universitet, ble etablert i 1972 og hadde som et artikulert mål å søke kunnskap *om* landsdelen *for* landsdelen. I 1994 fikk Nord-Norge også sin egen kulturhistorie i to bind, som den første landsdel i landet, med den politisk vedtatte begrunnelse for prosjektet at det var en del av "all kulturell virksomhet som kan bidra til å styrke den nordnorske befolkningens identitet gjennom kunnskap om egen fortid" ¹. Dette viser at det går en linje fra kafébordet

i Kristiania fram til i dag. Ennå føler "eliten" ansvar for å styrke befolkningens fellesskapsfølelse og identitet.

Petter Dass – i regionens tjeneste

En historisk skikkelse i det regionale landskapet ruver høyere enn alle andre. Herr Petter som han gjerne kalles eller Petter Dass, som han het, ble født på Herøy i Nordland i 1647. På Petter Dass' tid var teologisk eksamen fra Københavns universitet eneste mulige utdannelse om man ønsket å bli ordinert til prest i Norge. I 1669 begynte han sin yrkeskarriere som huslærer hos presten i Vefsn. Han avanserte til personellkapellan i Nesna fire år seinere. Fra 1683 til 1689 virket han som residerende kapellan samme sted før han 18. mai 1689 ble utnevnt til sogneprest til Alstahaug, det rikeste kallet i det som på den tid ble kalt Nordlandene.

I løpet av Petter Dass' yrkesaktive liv som huslærer og prest forfattet han Nordlands Trompet, som er en poetisk landskapsbeskrivelse, og et utall leilighetsdikt, katekismesanger, evangeliesanger, Bibelsk visebok, tre bibelske bøker og flere tekster på latin, i tillegg til et stort antall brev. Petter Dass' samlede verker, som kom ut på Gyldendal norsk forlag i 1980 utgjør til sammen 1286 sider. Ved siden av prestegjerning og forfatterskap drev han gårdsbruket som tilhørte prestegården og jektefart med egne jekter. Petter Dass døde i 1707, 60 år gammel.

I diskusjonen om den nordnorske regionalismens kulturelle næring, er Petter Dass en sentral aktør. Historikeren A. E. Eriksen i 1874 åpner sin bok "Nordlands trompet samt Viser og Rim af Petter Dass med Oplysninger om Forfatterens Levnet og Skrifter" med å skrive linjene "En af de ældste, mest agtede og videst forgrenede Slegter nordenfjelds i det syttende Aarhundredes anden Halvdel ...". Slik satte han et regionalt fokus på Petter Dass og hans diktning. Ved å stille spørsmålet: "Hvem har skildret Nordlendingen sandere end Petter Dass?", antydte han den rolle Petter Dass skulle komme til å spille i den nordnorske diskursen i framtida (Eriksen 1874:LV). 16 år etter at Eriksens bok kom ut, så et nytt illustrert månedsskrift dagens lys. Skriftet fikk navnet Nordlands Trompet, og første utgave hadde både et vakkert bilde av Petter Dass og et dikt som var forfattet av den kjente, norske dikteren Jonas Lie. Diktet lånte sin form fra Dass' egen "Den norske Dale-Vise" og var en hyllest til presten "som Nordland har gavnet". Likevel endte det opp med en advarsel til nordlendingene:

Nordlænding agte paa Tiden,
at Du kan bli levendes i den; -
ei staa i Stranden
- Som Manden,
Strømmen for afsted,
Baaden hans og med!
- saa Du ei faar se,
Alskens fremmede
Bære for Dig Fisken
Til Disken,
Mens Du piber fattig som en Sisgen
(Nordlands Trompet 1890,3)

Mens Petter Dass ble sett på som en pioner og foregangsmann i sin tid, ble nordlendingen av 1890 advart mot å bli akterutseilt i de store dønningene som førte den nye tid med seg.

Dette skriftet, som kom ut månedlig i to år, var et opplysnings-, underholdnings- og oppbyggingskrift for den nordlige landsdel. Initiativet til bladet ble tatt av foreningen "Fembøringen" som seinere fikk navnet Nordlændingernes Forening, dannet av nordlendinger bosatt i Kristiania. Med dette initiativet ville de både skape et kontaktledd med landsdelen, framheve nordnorske kunstnere og kulturpersonligheter samt løfte fram aktuelle nordnorske problemer som samferdsel, industri, sjøredningstjeneste etc. Tidsskriftet var også innvolvert i innsamling til et minnesmerke over Petter Dass plassert på Alstadhaug i 1906. "Nordlændingernes Forening" spilte en viktig rolle som landsdelens forsvarer og var en vesentlig brikke i samspillet mellom utviklinga av Nord-Norge og nordlendingenes innsats i hovedstaden. Foreninga vedtok i 1922 å utdele en Petter Dass-medalje til "personer som har bidratt til Nordlændingernes Forenings anseelse, trivsel og fremgang, og til personer som har gjort seg særlig fortjent av det nordlige Norge" (Ytreberg 1962,173).

Allerede i siste halvdel av 1800-tallet var hovedstaden arena for en nordnorsk elite som mente at Nord-Norge var så undervurdert at landsdelen var blitt glemt i oppbygginga av det nasjonale. Parallelt med arbeidet med å framskaffe og synliggjøre viten om landsdelens historiske røtter, nordnorske storhetstider, håloygjarler, folkeminner og nordnorske skriveføre embetsmenn, ble moderniseringstanker og ideer om rettferdighet fremmet. Den klassiske nasjonalismen fikk altså en

nordnorsk parallell. Den nordnorske regionale bevegelsen på slutten av forrige århundre kan sees på som et mildt opprør mot staten og kapitalen, det vil si at den ikke var et statlig bestillingsverk i arbeidet med å skape et nytt og sjølstendig Norge, men et tillegg og muligens et motsvar. Bevegelsen valgte de samme symbolelementer som ble brukt i den norske nasjonsbyggingen – folkeminner, gamle skikker og truer, fortidige helter og heltedåder er de ingrediensene denne tidlige regionalismen bygges opp rundt. Regionalismen på denne tiden bygger på nasjonalismens idealer, det er en moderne og framtidsrettet landsdel basert på elitens forståelse av modernisering som det kjempes for.

I denne sammenhengen er det Petter Dass for alvor ble trukket fram og gitt en vesentlig symbolsk posisjon. Han ble kåret til regional-skald og benyttet flittig i regionalargumentasjon og regionale begivenheter som i navnelegginga av månedsskriftet Nordlands Trompet og i navnelegginga av æresmedaljen. I første nummer av dette skriftet startet historiker A. Chr. Bang sin serie om Petter Dass med å slå fast at blant alle de fremragende menn Nord-Norge har fostret, er Dass den som er videst kjent og som "stråler i den største Glorie", selv om han var blitt glemt av den lærde verden (s. 23). Bang benyttet formuleringer som "det ædle Metal, det rene Guld kommer alltid til sin Ret" (s. 24) og ender sin serie med å slå fast at "Af alle Nordlændinger er han den, der har havt den største Betydning for sit Folks Udvikling, derfor vil Nordlændingen alltid med Stolthed nævne Hr. Petter Dass som sin bedste og kjæreste Søn" (nr. 5-1890,162). For Bang var ikke dette en svulstig formulering, det var hans overbevisning at Petter Dass var fundamental for den regionale historie og for den videre utviklingen av landsdelen.

En skal merke seg at det er et miljø av mennesker fra Nord-Norge bosatt i hovedstaden som tar fram og velger seg Dass som symbol for en moderne region. I denne sammenhengen kan det derfor være interessant å spørre om det faktisk er slik at Petter Dass' vesentlige rolle er skapt av det moderne, og om oppmerksomheten rundt hans diktning og liv kunne ha oppstått uten det moderne som kontekst.

De aktive nordlendingene i hovedstaden var både en akademisk og borgerlig elite som hadde et regionalt identitetsskapende moderniseringsprosjekt på gang og som fant et meget godt og dynamisk symbol i nettopp dikterpresten fra Alstahaug. Men det var ikke hans upretensiøse smådikt eller hans religiøse sanger den lærde elite

konsentrerte seg om. Nordlands Trompet var det utvalgte verket – der det religiøse kunne detroniseres og det regional opphøyes.

Nordlands trompet

Det var ikke bare før 1900 at Petter Dass og hans diktning ble framhevet som noe genuint – som bindeleddet mellom fortid og nåtid, som redskap for å løftet nordlendingene ut av glemselen og gi stolthet i den nordnorske regionalismen. Gjennom hele 1900-tallet har Petter Dass fulgt med som "kongen på haugen". Da Kjell Heggelund og Sverre Inge Apenes ga ut Petter Dass' samlede verker i 1980, ga de Nordlands Trompet betegnelsen "Heltediktet om den norske fiskerbonden". Begrunnelsen for denne nye navnegivinga var at dette er et verk som skaper de fattige grå nordlendingene om til helter, "til og med dialekten deres fant hr. Petter god nok til å bruke i deler av Nordlands Trompet", skriver redaktørene Heggelund og Apenes. Litteraturforsker Nils Magne Knutsen gir verket seks ulike karakteristikk. Nordlands Trompet er et læredikt, et selvportrett, ei bok om natur, et religiøst diktverk, ei bok om det daglige brød og ei bok om å høre hjemme i landsdelen, hevder han (1989,7). Dikteren J. S. Welhaven, utpekt som den som gjenoppdaget Petter Dass gjennom sin beskrivelse av "Digteren fra Alstahoug" i 1856, A. E. Eriksen, som gav ut den første versjon av Dass' samlede verker med "Oplysninger om Forfatterens Levnet og Skrifter" i 1874 og N. M. Knutsen er alle enige om at Petter Dass skilte seg vesentlig fra sin samtids forfattere, på ulike måter, og spesielt gjennom hans bevisste tilegnelse av verket. Mens landskapsskildrere generelt skrev for andre lærde utvidet Petter Dass sin tilegnelse på en uvanlig måte. Selv om han også hilser både geistligheten og øvrigheten, gjorde han noe eiendommelig for si samtidig når han skrev:

Vær hilset, i, Nordlands bebyggende Mænd
fra Verten i Huset til trælende Svend,
Vær hilset, i, Kofte-klæd Bønder
Ja samtlige saa vel ud til Fiære som Field
Som salter Graae-Torsken i Tønder

Petter Dass gikk enda videre i sin tilegnelse og klarte å få med alle gruppene innenfor den nordnorske befolkningen, også de eiendomsløse og jordløse:

Hil være Leylendingen, Huus-Manden og,
Hver Odelsmand med den Strandsiddende Flok
Af hvad for slags Middel og Evne

Da Petter Dass selv forsøkte å få utgitt Nordlands Trompet dedikerte han verket til Ditlev Vibe. Vibe var ingen leilending, men en innflytelsesrik mann, oversekretær i det danske kanselliet med ansvar for alle geistlige saker også embetsansettelser. Verket kom likevel ikke ut, enten fordi Herr Petter var en for lite viktig person i dansk-norske myndigheters øyne eller fordi temaet ikke var interessant nok. Den folkelighet som er tillagt Dass i ettertid var neppe en del av et politisk prosjekt fra hans side. På Dass' tid var det ingen regional bevegelse i gang. Selv om man godt kunne elske sitt fedreland, enten man med fedreland mente nasjonene eller lokalmiljøet, var denne kjærligheten, i følge den svenske etnologen Orvar Löfgren, forskjellig fra dagens. Det var kongen man lovet troskap og Gud man stolte på. Å tjene nasjonen i dagens betydning av uttrykket var utenkelig før etter den franske revolusjon (1993,43).

Vi ser et tydelig skille mellom de tidlige regionalistenes bruk av Petter Dass og samtidas bruk av samme mann. Da Dass kom på banen på slutten av det 19. århundre var prosjektet å mobilisere en nordnorsk identitet og skape en kraft til kamp om rettferdig fordeling av goder og modernisering, men også å skape framtidssjvisioner om utvikling og utdanning av landsdelens innbyggere.

Flere forskere i vår tid har vært opptatt av å utpeke Petter Dass som den første som artikulerte det nordnorske, som folkets poet og prest og som en form for protestdikt (Apenes 1978, Knutsen 1989,5-8). Også i vår tids bruk av Petter Dass inngår det en symbolsk dimensjon. Forskereliten innenfor historiske og kulturhistoriske fag blir fortsatt trukket mot Nordlands Trompet. Et hvert nordnorsk historieverk har flere Dass-sitater, ofte er det samme sitat som går igjen i de ulike verkene² (Hauan 1997, 1998). Ved å sitere fra dette verket gir man sitt eget arbeid en nordnorsk dimensjon. Det faller lett for meg å tolke bruken av Nordlands Trompet som en form for garanti. Det ligger en garanti om autenticitet og ekthet i en nordnorsk vare med et fyndig Trompet-sitat, selv om varen er ei historiebok, og denne garantien hviler på Petter Dass' regionale renommé. Bruken av hans verk bærer fortsatt i seg dobbeltbetydninger som identitet og regionalisme. Fra 1900

og frem til i dag har kampen for regionen og danningen av en regional identitet gått i bølger og hatt ulik fokus, men det er i denne perioden regionen er skapt – motivert blant annet av ideer om urettferdig fordeling av goder og mangel på innsikt i landsdelens kunnskaper og ressurser.

På Alstadhaug feires det med jevne mellomrom Petter Dass dager (Hauan 1998). Det man tror er hans portrett er strikket inn i gensere, han er brodert inn i bilder og er dekor på kaker – alt til salg under disse festdagene. I Tromsø ble et utested kalt Prelaten etter han og en del av hans vers ble tegnet inn på stedets vegger³, det er også laget flere Petter Dass forestillinger de siste tiårene, blant annet av visesanger Ola Bremnes. Både den akademiske og kulturelle "eliten" i landsdelen har bidratt til at Petter Dass har fått og beholdt en sentral posisjon i diskursen om det nordnorske, i et Nord-Norge som i hovedsak ble/blir formidlet som en enhetlig kulturell størrelse.

Med stor innsats kan man kanskje finne enda eldre aner for en folkelig regionalisme i nord, men slik jeg ser det var det 1800-tallets elite som satte fart i og dreiv fram regionaliseringsprosessen. Den er i utgangspunktet skapt ovenfra som en motstand mot det man oppfattet som nasjonens manglende prioriteringer av og forståelse for sin nordligste region. Den stedlige befolkningen var mottakelig for å forstå landsdelen som region i nord, den tidlige regionalismen ga grunnlag for en folkelig medvirkning og en kulturell identitetsbygging på regionens grunn. Landsdelens ulike lokalsamfunn og ulike folkegrupper har i mange sammenhenger gitt uttrykk for at det "nordnorske" er noe felles, en mot-identitet til det norske. Ved begge folkeavstemningene om medlemskap i den Europeiske Union har majoriteten av den nordnorske befolkningen stemt nei. Arbeiderbevegelsen har hatt relativt sett størst oppslutning i denne regionen i hele etterkrigstiden. Det har vært og er en bevissthet om det nordnorske som en mot-identitet til det nasjonale som har gitt seg uttrykk politiske bevegelser, i kulturelle bevegelser som for eksempel den nordnorske visebølgen, i regional litteratur og kunst, og som ikke minst kom til uttrykk da vår siste konge kom på signingsferd til landsdelen (Hauan 1995).

Lokal kulturell kavalkade i regional regi

Mens Norges forrige konge, kong Olav V.s signingsferd i 1959 var en framvisning av moderniseringens effektive og framtidsrettede "monumenter" som avanserte bruer, flyplasser, havneanlegg, fabrikker,

nybygde sykehus, rådhus og skoler, ble dagens norske kongepar møtt på en helt annen måte da de la ut på sin signingsferd i 1992.

Selvsagt hadde man malt hus, plantet blomster, lagt ny asfalt og kjøpt nye kjeder til de ordførerne som manglet det. Det skortet ikke på offentlig – kommunal og fylkeskommunal – innsats både hva angår tid og penger før og under det kongelige besøk. Et utvalg kirker, sykehus og aldershjem var klare for å motta kongebesøk, middager var planlagt og en rekke nye monumenter skulle avdukes. Men rundt disse rituelle begivenheter som gjentas ved kongebesøk, var det lagt inn andre program for de kongelige gjestene. I all hovedsak var disse programmene knyttet tett opp til den lokale kultur og historie på stedet. En hær av pressefolk fulgte ferden og beskrev den for aviser, radio, fjernsyn og ukeblader. Lokalsamfunnene visste at hele Norges øyne var vendt mot dem. Dette var en unik mulighet for de lokalmiljøene som fikk kongebesøk til å fortelle om seg og sitt og for en gangs skyld ha, via massemedia, hele nasjonens oppmerksomhet. Denne muligheten greip de nordnorske hjemstedene begjærlig. Man valgte ut det man ønsket å framheve som lokal egenart på hvert sted, og menyen var rikholdig og variert.

Bygningsvern var på dagsorden i Mosjøen. Museumsbestyrer Hans Pedersens omvisning i den gamle, restaurerte trehusbebyggelsen fikk stor omtale i avisene: "Slik framstod det severdige gamle Mosjøen i sterk kontrast til legoklossebetong-Mosjøen som ingen så to ganger på under kongebesøket" skriver avisa Nordlys. Omskapinga av et fortidig arbeiderkvartal til et pittoresk middelklassestrøk var altså sentrum for det kongelige besøket. Nymalte og oppussede arbeiderboliger med middelklassebeboere sier nødvendigvis ikke noe om fortida, men forteller kanskje helst noe om de verdier som råder i Mosjøens nåtid og som er så vesentlige at kongen skal få del i dem. Arbeiderkvartaler er ikke noe unikt for Nord-Norge. Men det er spesielt nordnorsk at det har levd tre stammer – tre etniske grupper – sammen her i flere hundre år. Det etniske mangfoldet i landsdelen ble løftet fram flere steder, som i Lakselv hvor alle kulturinnslagene ble presentert på tre språk – samisk, finsk og norsk. Og det var "glade barn" som sang om lille Johann og om Stallo. Ved å artikulere etnisiteten i kulturinnslagene mobiliserer man en symbolverden. Det er et nytt trekk ved den nordnorske kulturen at vi ønsker å synliggjøre dette særtrekket ved landsdelen. Viljen til å vise fram vårt etniske mangfold har ikke lengre historie enn Alta-aksjonen

fra begynnelsen av 1980-årene. Ved å mobiliserer nettopp denne sida av historia på en "kongelig arena" forsterkes symbolverdien.

Flere steder strakk sin historiske identitet tilbake til vikingtida. Bjarkøy, Borg i Lofoten og Brønnøysund vartet opp med fullblods vikinger og vikinghistorie. På Bjarkøy var det arva etter vikinghøvdingen Tore Hund som ble satt i fokus. Det arrangeres jevnlige Tore Hund-festivaler og i denne kommunen ansetter man vikingleder i stedet for kultursjef. Den lokale "Tore Hund" hilsen til kongefamilien ved avslutninga av besøket var "Hils til det styrandes folk der sør – at det er demmes eget verk om nordlendingen snur seg mot dem. Utkommet er ikke lett her oppe i skoddlandet, vinterlandet, steinlandet. ... Nordlendingen e som steinbiten. Stygg er han, lukter gjør han, og tar du havet ifrå han, så biter han til alle kanter. Men får du først smaken på han, så får du ingen bedre.."(Kongeferden:62). Vikingen og vikingtida er ett av Norges viktigste symboler. Våre polare helter blir sammenlignet med vikingene, vi trekker dem med i 17. mai- og festtaler og stiller de ut på museer. På den ene sida plasserer Bjarkøy seg trygt i en nasjonal symbolverden ved å velge vikingtida som *si* fortid. På den andre sida er Tore Hund et tvetydig symbol. Han er ikke bare en flott og modig viking, men blir utpekt av Snorre som en av de som drepte kong Olav den hellige under slaget på Stiklestad i 1030. Bjarkøy oppnår både å si noe om nasjonal tilhørighet og om lokal karakter i valget av identitetsmarkør.

På Hamarøy valgte befolkningene å hylle en stor nordnorsk suksess; forfatteren Knut Hamsun (1859-1952). Svært mange av Hamsuns romaner har sitt utgangspunkt i nordnorske miljøer og skikkelser. Han mottok Nobels litteraturpris i 1920 for en av de mest leste nordnorske skildringene, *Markens Grøde*, og fikk tidlig internasjonal anerkjennelse i motsetning til de nasjonale størrelsene Tore Hund og Petter Dass. Flere av Hamsuns romaner er filmatisert de siste par tiår i Nord-Norge. Filmene har virket både som visualisering av Hamsuns tekster og som visualisering av nordnorsk kultur og natur. Til tross for Hamsuns gjennomslag som forfatter regionalt, nasjonalt og internasjonalt, har han en tvetydig status i nordnorsk kontekst. Ikke på grunn av sitt forfatterskap, men som følge av hans politiske engasjement under siste verdenskrig. Hamsun valgte feil side, han sympatiserte med Hitler og ble medlem av nazipartiet NS. Hans posisjon som kjent dikter og skildrer av det nordnorske gjør han viktig, samtidig som han også er svært problematisk nettopp ved hans

feilskjær. Tore Hund derimot kan tolkes som en som kjempet mot sentraliseringen og dermed også undertrykkningen. I tillegg levde han i så fjern fortid at hans personlighet blir visket ut til fordel for de egenskapene han kan tillegges som viking og regional høvdingekonge.

På tettstedet Finnsnes ble Finnsnes-vannet tatt i bruk til å skape et sang-tablå som skulle gi inntrykk av Lenvik-væringenes livsvilkår rundt 1850. Fiskerne kom roende hjem fra fisket i nybygde, slanke nordlandsbåter. De møttes av kjerringer og unger på kaia og i fjærsteinene. Mens mennene ankom sang de hjemmeværende sanger om levekår og livsbetingelser. Sanger om fortida skrevet i løpet av de siste 20 år! Det regnet på Finnsnes. Kongen entret kaia for å takke for arrangementet. Tablået var gaven fra Finnsnes til kongeparet, i tillegg fikk de overrakt lokalhistoriske bøker og sjuvotter. Dette var ikke det første tablået de opplevde, heller ikke de første lokalhistoriske bøkene, eller for den saks skyld de første sjuvottene de mottok. Maten de inntok på utendørslunsjen sammen med vel 100 lenvikværingers tidligere på dagen, var også helt i tråd med gjennomgangstonen i Nord-Norge besøket – lokale råstoffer, lokale ressurser og lokal kunnskap. Åpningsordene i Finnsnes tablået spøkte litt med dette: "Vil kongen ha ei honk med ferskfesk, eller er han ganske lei?" Båter, havets delikatesser, aktiviteter knyttet til historia om å være kystens folk var titt og ofte framme under kongebesøket.

Kystkulturen er etter hvert blitt et mektig og omfattende prosjekt i Nord-Norge og langs norskekysten for øvrig. Og er ikke minst et begrep med mangetydig symbolinnhold – der lokalmuseer, turistnæring, kommunalpolitiker og ulike foreninger kan agere i det samme symbolske feltet. Både Petter Dass og Knut Hamsun har gjennom sine dikterverk gitt byggeklosser i form av skildringer og verbale bilder av folk, levemåter, ressurser og klima langs den nordnorske kyststripen til denne bevegelsen. Begge forfatteres verker blir brukt med glede og innlevelse.

De lokalsamfunnene som fikk kongelig besøk valgte å gripe anledningen og utnytte den til å fortelle om seg selv og sin lokale egenart. Kommunikasjonen foregikk ikke bare mellom kongefamilien og lokalbefolkningene. Hver dag ble det rapportert fra kongeferden på den nasjonale storscenen, NRK-fjernsynet – i beste sendetid – i den største nyhetsendingen. Hovedstadsavisene, de største avisene i resten av landet og lokalavisene fulgte ferden fra dag til dag. Også den kulørte presse var til stede med sine fotografer og journalister. Lokalmiljøene, gjerne representert ved museumsbestyrere, kulturbyråkrater og

kulturelle lag og foreninger, var seremoni-mestre for arrangementene, medias tilstedeværelse innlemmet hele nasjonen i seremoniene. Lokalmiljøene visste at seremoniene ikke bare handlet om å kommunisere med kongefamilien, men at de hadde muligheten til å løfte fram landsdel og det nordnorske kulturmangfold for et nasjonalt og internasjonalt publikum. I dette lå det en drivkraft som spilt en stor rolle for den innsats som ble lagt for dagen i arrangementene.

Erobring av det offentlig rom

Lokalsamfunnene valgte bevisst å bruke fortida og tradisjoner til å innlemme kongehuset i sitt lokale miljø. Istedenfor bare å bli innlemmet i det kongelige norske rike, valgte de i tillegg å innlemme kongeparet i egne verdivalg. Det handler tydeligvis om å integrere kongehuset (og nasjonen) i sine egne verdier og idealer som en motvekt til den integrasjonsprosess man selv synes å ha vært utsatt for. Ved å sette fokus på lokal historie og lokale tradisjoner fikk den nye kongen et klart innblikk i hvem vi *vil* være på hvert sted, og fikk eksempler på hvordan vi, bevisst, bygger vår identitet gjennom det vi oppfatter som spesielt ved vårt lokalmiljø med klare henvisninger til hvordan det "alltid" har vært. Men denne kommunikasjonen var ikke rettet mot kongefamilien aleine. Kongefamilien uttrykte tydelig at de var glade og rørte over mottakelsen de fikk overalt i landsdelen. Men oppdaget de den lokale revir-strategien? Adresseavisen 20. august 1992 meldte at: "En sjarmerende prinsesse Märtha Louise måtte innrømme at hun ikke helt hadde oversikten over hvor hun var, når hun kom ombord og hvor hun skulle gå i land. Men fornøyd med reisen er hun...." Det er kanskje legitimt å spørre om det var kongefamilien som var desorientert eller om det ikke var journalistene som manglet kart og kompass?

Den norske sosialantropologen Thomas Hylland Eriksen har, på sitt småironiske vis, slått fast at "knappt noen sinnsstemning er mer moderne enn nostalgien"(1993,47). De færreste vil argumentere mot denne påstanden. Det er likevel en forenkling å tro at bruken av fortida i denne sammenhengen kun handler om nostalgi. Kongeferden i nord viste til fulle at fortida er en stor ressurs i dagens Nord-Norge. Ikke fortida som autentisitet, men fortida som ide, kulisse og kopi. Det å løfte den lokale, regionale kultur ut i offentligheten i nettopp denne anledningen må forståes som et forsøk på å utfordre nasjonale verdier og å endre styrkeforholdet mellom region og nasjon. Det er en politisk handling. Bruken av fortida handler om noe mer enn å gjenerobre sitt

hjemland og å trekke kongemakta inn i landsdelen på egne premisser. Det vil være alt for enkelt å hevde at regionalismen har flyttet fra den intellektuelle og politiske elite til allmennheten. Gjennom nasjonsbyggingen i Norge ble de nasjonale kulturelle symboler valgt ut og gitt betydning i en nasjonal identitetsbygging. I den nordnorske regionsbyggingen ble det valgt samme type symboler som i nasjonsdanningen. Regionalismen sammen med felles erfaringer av å være beboer av det som i Norge har blitt definert som periferi – som den perifere region – har skapt den kulturelle kategorien nordlendinger. Budskapet er tvetydig, Nord-Norge og nordlendingene tilhører nasjonen, men vil definere på hvilke betingelser og med hvilket innhold tilhørigheten skal være. Ikke bare ønsker man å gjøre sine lokale samfunn til del av det nasjonale prosjektet på egne premisser, men de små lokalsamfunnene har hatt en utsatt posisjon i lengre tid. Fiskeriressursene har variert fra full last til svart hav, kvotefordelingspolitikken har satt hindringer i veien for nyrekruttering til fiskeriene i distrikter der det tidligere har vært en sjølsagt mannskarriere å bli fisker, arbeidsledighet og fraflytting har gitt grobunn for pessimisme. Ved aktivt å jobbe fram fra det historiske repertoar nye og markante symbol for sitt hjemsted, har man en mulighet for å bygge opp ny optimisme og stolthet – gi den regionale identiteten nytt innhold – basert på verdier, moral og håp om ei bedre framtid. I den klare henvendelsen til "ei positiv og sterk" fortid ved havet ligger implisitt en oppfatning av at moderniseringa av samfunnet ikke bare har vært positiv – ikke bare har båret frukter. I det nye bildet som formuleres vises periferiens utakt med sentrum gjennom valget av tvetydige og mangetydige symboler. Det er symbolenes tvetydighet som gjør dem kraftfulle og lette å samles om.

Sånn sett blir kongeferden i 1992 ei vellykka nordnorsk reise. Men det er noen opplagte implikasjoner knyttet til disse identitetspolitiske handlingene på den offentlige arenaen. Kongeferden gikk i hovedsak langs kysten og ble møtt med ei klar understrekning av at "tar du havet fra han (nordlendingen) så biter han til alle kanter". Dette kan ligne på de samme prosesser som bl.a. Brit Bergreen har beskrevet som karakteristiske trekk fra den norske kulturbygginga i forrige århundre – vi kan kanskje bare bytte bonden med fiskeren, fjell og innland med kyst og fjord. Kan dagens valg av regionale symbol ha andre konsekvenser enn de positive og gode? Opplagt, kategorien nordlending står i fare for å bli like begrensende som den nasjonale identitetskategorien.

Den kulturelle ekspressivitet, regionalt og lokalt, som ble lagt for dagen under kongeparets besøk er muligens mest forståelig som en del av en fast strukturert tradisjon som på forskjellige måter tematiserer nord-sør forholdet utfra en nordnorsk forståelse av virkeligheta.

Regionen er definert som periferi og som periferi viser den på ulike vis en form for kampglede for egen sak – for å bli akseptert på egne premisser. Det kjempes en kamp om ære, verdighet og moral uten at noen har blåst klarsignal. Kampen handler om definisjonsmakt – om hvilket innhold den kulturelle identiteten skal ha.

Ulike våpen tas i bruk. I løpet av de siste 40 år har ikke mindre enn tre bøker om regionen og for regionen blitt utgitt med tittelen "Å eg veit meg eit land". Alle tre med tekster om landsdelen, den siste kom i 1999 med både tekster og vakre bilder av landsdelen⁵. En av landsdelens største banker, Nordlandsbanken, benytter også samme sang som bakgrunnsmusikk i sine TV-reklamer.

Siste vers i Blix' hymne til Nord-Norge lyder:

Og eg lengtar så tidt dette landet å sjå,
Og det dreg meg så blidt når eg langt er ifrå.
Med den vaknande vår vert min saknad så sår,
Så mest gråta, mest gråta eg kan:
Å eg minnest så vel dette land!

Lengsel er muligens det forløsende ord. Ikke etter å se landet, men å slippe å forholde seg til sin region som utkant eller periferi. Likevel – i lengselen står man fortsatt i fare for å dyrke en kategori som fungerer som undertrykkende på de som befinner seg innenfor den geografiske rammen kategorien skal dekke, men som kulturelt sett har sin identitet utenfor den som presenteres eller representerer en enhetlig nordnorsk identitet. Det kan også virke som en ekskluderende kategori for unge mennesker som heller henter byggesteiner til sin identitet i en mer global og virtuell kontekst.

Lengselen knyttes da kanskje like gjerne til nye nordnorske identitetsmarkører. Markører som både gir rom for tilhørighet til landsdelen, men som også åpner for det mangfoldet landsdelens befolkning og kultur i dag representerer. Identitetsbegrepet er innfløkt og overladet, det er fylt til randen av betydning slik det benyttes i dag. En del forskere har villet kvitte seg med begrepet eller erstatte det for eksempel med identifikasjon. Likevel er det vel slik med

identitetsbegrepet som med kulturbegrepet – at dersom det ikke hadde funnes, så ville man ha hatt behov for å oppfinne det. Selv om identitet er et relasjonelt begrep og ikke viser til substans – ikke er en gitt enhet, er det fordi vi "har" identitet at vi kan forstå andre mennesker, andre grupper og se dem i forhold til oss selv. I den forstand er identitet sammenligning, utveksling og kommunikasjon av forskjeller og likheter. Dagens Nord-Norge gir oss et repertoar av fortellinger om forskjeller som er i ferd med å komme fram i de postmoderne dialogene om nordnorsk identitet. Men det må bli en annen historie.

Litteraturliste:

- Apenes, Sverre Inge 1978: *Rapport om Petter Dass- presten som diktet makt til folket*. Oslo:Gyldendal.
- Aronsson, Peter 1995: *Regionernas roll i Sveriges historia*. Rapport 91. Stockholm.
- Bang, A. Chr. 1890: Hr. Petter Dass. I: *Nordlands Trompet* 1:23-26. Kristiania.
- Bausinger, H. 1990: "Tradition und Modernisierung". Eröffnungsreferat zum SIEF-Kongress 1990. *Plenary Papers. SIEF 4th Congress*. Bergen.
- Berggreen, Brit 1989: *Da kulturen kom til Norge*. Oslo.
- Berman, M. 1983: *All that is sold melts into air: the experience of modernity*. London:Verso.
- Brantenberg, Terje, Marit Anne Hauan og Nils Magne Knutsen 1994: Myter om Nord-Norge og nordlendingen gjennom tidene. I: *Det gjenstridige landet. Nordnorsk kulturhistorie II* s.386-445. Oslo:Gyldendal.
- Brox, Ottar: "Nordlendingen" i norsk litteratur og politikk - fra Benoni til Oluf Rallkattli. Notat, udatert.
- Drivenes, Einar-Arne, Marit Anne Hauan og Helge A. Wold 1994: *Nordnorsk Kulturhistorie I og II*. Oslo:Gyldendal Norsk Forlag.
- Kramvig, Britt 1999: Mangfold og røtter: Hvordan forstår vi individets forståelse av seg selv? I *Landskap, region og identitet: Debatter om det nordnorske*. Program for kulturstudier nr. 3.
- Löfgren, Orvar 1993: *Försvenskningen av Sverige*. Stockholm:Natur och Kultur.
- Eriksen, A. E. 1874: *Nordlands Trompet samt Viser og Rim af Petter Dass. Med oplysninger om forfatterens Levnet og Skrifter udgivne for den norske historiske Forening*. Kristiania.
- Eriksen, Thomas Hylland 1993: *Typisk norsk. Essays om kulturen i Norge*. Oslo.
- Frykman, Jonas 1994: Den ljusnande framtid var vår. *Dugnad* nr. 3, s. 3-16.
- Frykman, Jonas 1995: Nationell och annan kulturell identitet. I *Tradisjon – 25*, 1995.
- Hauan, Marit Anne 1995: "...og halve kongeriket. Kongeferden i Nord-Norge i 1992 - signing eller erobring av eget hjemland?" i *Tradisjon* nr.25-1/1995, s.1-16.
- Hauan, Marit Anne 1997: Petter Dass – riding astride the devil into a Modern Northern Norwegian Dialogue i *Society, University and World Community. Essays for Ørjar Øyen*, Scandinavian University Press, s. 41-59.
- Hauan, Marit Anne 1997: Petter Dass – på djevelrygg inn i den moderne nordnorske diskursen i *Herr Petter 350 år*, Ravnetrykk nr. 13, s. 57-80. (omarbeidet versjon av engelsk publikasjon ovenfor)

- Hauan, Marit Anne 1997: Det flyr en engel over Alstahaug i *Ottar nr.218*, s. 54-64.
- Heggelund, Kjell og Sverre Inge Apenes 1980: *Petter Dass samlede verker 1-2-3*. Oslo:Gyldendal.
- Kongeferden. Minnebok fra kong Harald og dronning Sonjas reise i nord 29.juli-19.august 1992. Oslo.
- Niemi, Einar 1994: Inn i riket. Politisk og økonomisk integrasjon gjennom tusen år. S. 146-209, (medforfatter). *Det gjenstridige landet. Nordnorsk kulturhistorie 1*. Oslo.
- Niemi, Einar 1997: Regionalismens janusansikt: modernisering og motkultur. I Finstad m.fl. *Stat, religion, etnisitet*, rapport fra Skibotn-konferansen 27.-29. mai 1996. Skriftserie -Nr. 4. Senter for samiske studier, Universitetet i Tromsø.
- Tjelmeland, Hallvard 1997: Kva tid oppstod Nord-Norge? Regionaliseringsporsessar i Nord-Norge fram til ca 1950. I Finstad m.fl. *Stat, religion, etnisitet*. Rapport fra Skibotn-konferansen 27.-29.mai 1996. Skriftserie -Nr. 4. Senter for samiske studier, Universitetet i Tromsø.
- Welhaven, J. S. 1856: *Digteren fra Alstadhoug*.
- Ytreberg, Nils A. 1962: *Vær hilset! Nordlændingernes Forening 1862-1962*. Oslo.

¹ Ideen om ei nordnorsk kulturhistorie er formulert i handlingsprogrammet "Ny giv 1988-91" fra Landsdelsutvalget for Nord-Norge og Namdalen. Dette utvalget er for øvrig et statlig finansiert regionaliseringsorgan.

² Jeg skylder å gjøre oppmerksom på at jeg tilhører denne gruppen, og at jeg flere ganger har funnet det behagelig å lene meg på herr Petters poesi – hans tekster kan fungere bra både som poetiske og historiske alibier.

³ Prelaten er nåværende Mack-kjelleren. Utestedet har også en treskulptur som forestiller herr Petter.

⁴ Sjyvvotter er tovede votter av hjemmespunnet ull til bruk på sjøen.

⁵ Den første boka var utgitt av venner av Nordnorsk student- og elevhjem i Oslo i 1959, den andre inneholdt tekster av 20 forfattere med tilknytning til landsdelen i 1991, og den siste er som nevnt et bildet og tekstbok av humorist Arthur Arntzen, litteraturviter Finn Stenstad og fotograf Ola Røe.